Tulevaisuusvaliokunnalle
Kirjallinen asiantuntijalausunto
Asia: Asia: VNS 3/2016 vp Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2017—2020

Saamani tiedon mukaan valiokunta toivoo tietoa siitä, miten viime aikojen leikkaukset, fokusoinnit ja muut TKI-rahoitukseen liittyvät toimenpiteet näyttäytyvät yliopistojen arjen tasolla. Erityisesti haluttiin tietoa siitä, minkälaisia seurauksia toimenpiteillä on ollut tiedekuntien, ainelaitosten ja oppiaineiden tasolla opetus- ja tutkimushenkilöstön näkökulmasta. Olli Hietaselta saamani pyynnön mukaisesti liitän myös tämän lausunnon loppuun viime vuonna allekirjoittamani marraskuun manifestin ja selostan omalta osaltani, miksi allekirjoitin sen.

Mitä tulee TKI-rahoituksen pienentämiseen, Tampereen yliopistoissa suorimmin ovat vaikuttaneet TEKES:n todella kovat määrärahaleikkaukset, jotka ovat iskeneet voimakkaasti teknillisten alojen yliopistoihin. Tältä osin Tampereen yliopisto on ollut hivenen enemmän suojassa, koska meillä TEKES ei ole ollut niin merkittävä ulkopuolisen rahoituksen lähde. Suorimmin Tampereen yliopiston tutkijoiden ja opettajien arkeen vaikuttaa se, että myös Suomen Akatemian rahoitusta on leikattu samaan aikaan, kun yliopistojen tuki esimerkiksi jatko-opiskelijoille pienenee: yhä suurempi määrä tutkijoita on kilpailemassa pienentyneestä potista. Tutkijoilta kuluu yhä enemmän aikaa hakemusten tekemiseen sen sijaan, että he voisivat tehdä itse tutkimusta.

Kun korkeakoulujen kansainvälisissä vertailuissa esimerkiksi Tanska on pärjännyt Suomea paremmin tutkimuksen teossa, yksi keskeinen selitys onkin siinä, että siellä suurempi osa tutkimusrahoituksesta tulee suoraan yliopiston budjetista. Meillä yliopistot ovat edelleen hyvin opetuspainotteisia: tuotetaan henkilöstön minimimäärällä akateemisiin ammatteihin kelpuuttavia tutkintoja. Tutkimusta täytyy tehdä sivuharrastuksena ”omasta selkänahasta” hakemalla ulkopuolista rahoitusta tutkimuskuluihin ja jatko-opiskelijoiden ja tutkijoiden palkkoihin. Siihen nähden on ihme, että tuoreen Turun yliopistossa tehdyn yliopistovertailun mukaan Suomi on Ruotsin jälkeen toisella sijalla, kun yliopistojen tutkimuksen taso suhteutetaan maan väkilukuun.

On korostettava, että leikkausten vaikutukset yliopistojen arkeen eivät tietenkään ole suoria, vaan yliopistot pyrkivät eri tavoin mukautumaan ja reagoimaan niihin. Tampereen yliopisto on kuluvan vuoden osalta kompensoinut leikattua valtion rahoitusta omasta taseestaan. Sen lisäksi käynnissä ovat neuvottelut siitä, miten tarvittavat lisäsäästöt saadaan aikaan, mutta niiden vuoksi ei jouduta irtisanomisiin. Taseen pienentämistä ei voi kuitenkaan enää seuraavana vuonna jatkaa. Pitemmän aikavälin strategiana on yhdistää Tampereen kaksi yliopistoa ja ammattikorkeakoulu. Voidaan olettaa, että siten saadaan joitain säästöjä purkamalla esimerkiksi hallinnollisia päällekkäisyyksiä ja etsimällä uudenlaisia yhteistyökuvioita.

On kuitenkin typerää ajatella, että rakenteelliset uudistukset samanaikaisesti pienenevien budjettien kanssa johtavat entistä ehompaan suomalaiseen yliopistolaitokseen, tutkimukseen ja kehitykseen. Organisaatiomuutokset vievät aina paljon voimavaroja ja käytännössä halvaannuttavat toiminnan joksikin aikaa.

Allekirjoitin marraskuun manifestin nimenomaan sen vuoksi, että TKI-toimintaan kohdistetut säästöt osoittivat hallitukselta puuttuvan visio siitä, miten Suomen talous saadaan kasvu-uralle. 1990-luvun alun synkän laman aikaankin hallitukset pitivät järkevänä nimenomaan *lisätä* TKI-toimintaan kohdistettuja investointeja, koska pidettiin selvänä, että Suomen menestys kansainvälisessä taloudessa voi perustua vain korkeatasoiseen tutkimukseen ja väestön korkeaan koulutustasoon, mikä edistää innovaatioita ja taloudellista aktiivisuutta kaikilla tuotannonaloilla.

Nyt sen sijaan julkisia TKI-investointeja ajetaan alas, ja samanaikaisesti keskeisten ministerien suusta on kuultu täysin käsittämättömiä letkautuksia, jotka viestivät paitsi tietämättömyydestä, myös avoimesta halveksunnasta tiedettä ja yliopistolaitosta kohtaan. Esimerkiksi vuosi sitten ministeri Stubb esitteli suunnitelmaa tuoda yliopistoihin kesälukukausi sanomalla: "Jos aikoinaan professorilla oli kolme syytä olla professori – kesä-, heinä- ja elokuu – niin jatkossa näin ei enää ole". Se osoittaa, ettei Stubb tiedä mitään professoreiden arjesta – esimerkiksi siitä, miten juuri tauot kontaktiopetuksessa osaltaan mahdollistavat tutkimuksen teon, ja että yliopistojen toiminta ei suinkaan seisahdu kolmeksi kuukaudeksi. Lisäksi koko ehdotus oli täysin järjetön, koska opiskelijoilla on jo vuosikymmenet ollut mahdollisuus opiskeluun kesälukukauden aikana. Tällaisen tietämättömyyden sijaan nyt tarvittaisiin todellista visiota ja sen mukaisia toimenpiteitä, joilla Suomi saadaan uudestaan kasvu-uralle. Tutkimus ja siihen perustuva korkea opetus on tässä keskeisessä asemassa.

Tampereella 29. huhtikuuta 2016

Pertti Alasuutari
Akatemiaprofessori
Tampereen yliopisto

Marraskuun manifesti

Juha Sipilän hallituksen ohjelman keskeisiin iskusanoihin kuuluvat ”uudistuva Suomi”, ”kestävän talouden Suomi”, ”osaaminen ja koulutus”, ”hyvinvointi ja terveys”, ”digitalisaatio, kokeilut, normit” sekä ”luottamus”. Yksi päätavoitteista on, että kymmenen vuoden kuluttua Suomi on koulutuksen, osaamisen ja modernin oppimisen kärkimaa.

Mikä on yliopistojen merkitys ja vastuu näiden tavoitteiden saavuttamisessa? Uudistuminen edellyttää, että yhteiskunta, kansalaiset ja elinkeinoelämä omaksuvat uudenlaista ajattelua, uuteen tietoon perustuvia toimintatapoja ja elinikäistä oppimista. Kestävä talous ei enää rakennu vain luonnonvarojen kestävän käytön pohjalle, koska tiedosta on tullut tärkeämpi tuotannon tekijä. Hyvinvointi ja terveys tulevat paljolti riippumaan sote-uudistuksen onnistumisesta, mikä edellyttää asiantuntijoiden ja poliittisten päättäjien hyvää yhteisymmärrystä suunnittelu- ja toteutusvaiheissa sekä toimintojen tuloksellisuuden arviointia ja kehittämistä jatkossa. Digitalisaatio ja kokeilut edellyttävät uusimman tiedon ja teknologian soveltamista ja uuden luomista. Luottamus merkitsee, että yhteiskunnan toimijat voivat luottaa annettuihin lupauksiin ja yhteisiin päätöksiin.

Ilman yliopistojen vahvaa ja monipuolista panosta hallitusohjelma tulee jäämään sanahelinäksi ja yhteiskunnan kehitys kituliaaksi. Tutkimukseen perustuva opetus antaa nuorisolle valmiuksia toimia kehittyvän yhteiskunnan alati muuttuvissa tehtävissä ja auttaa heitä toteuttamaan omia taipumuksiaan ja toiveitaan. Yliopistojen vastuu ei kuitenkaan rajoitu niiden omiin opiskelijoihin, koska ne kouluttavat opettajat koulutusjärjestelmän kaikille tasoille. Tätä on pidetty selityksenä maamme hyvälle PISA-menestykselle. Suomessa tieteellinen perustutkimus on käytännössä lähes kokonaan yliopistojen vastuulla. Perustutkimus luo pohjaa kaupallisten toimijoiden innovaatioille, ja Suomi onkin kansainvälisten ranking-listojen kärkipäässä myös yritysyhteistyötä ja patentointia arvioitaessa. Tuore tutkimus **Euroopan tutkimusyliopistojen liiton** (LERU) taloudellisesta merkityksestä osoitti, että liiton 21 yliopistoa tuottavat maanosallemme yhteensä 71.2 miljardin euron bruttolisäarvon ja 900 000 työpaikkaa. Laskennallisesti yksi euro yliopistoille tulee 4,5-kertaisesti takaisin. Helsingin yliopisto kuuluu LERU:n perustajajäseniin.

* * *

Nyt hallitus on opetus- ja kulttuuriministeri **Sanni Grahn-Laasosen** paimenkirjeellä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen johdolle lausunut tilannearvionsa Suomen tutkimuksesta (*sirpaloitunut liian moniin resursseiltaan ja vaikuttavuudeltaan keskinkertaisiin yksiköihin*) ja korkeakoululaitoksesta (*koulutustason nousu hiipunut, nuorten ja aikuisten osaamisessa isoja puutteita*). ”Kansainvälinen vertailu osoittaa, että resurssien puute ei ole keskeinen ongelmamme, vaan niiden tehoton hyödyntäminen. Saamme samalle rahalle vähemmän vastinetta yhteiskunnan hyödyksi kuin tärkeimmät verrokkimaamme.”

Olisi helppoa mutta hedelmätöntä torjua ministerin väitteitä vetoamalla muihin kansainvälisiin vertailuihin. Kaksi näkökohtaa on kuitenkin tuotava esiin. Kun yliopistojen tärkeimmät tehtävät ovat kasvattaa nuorisosta osaavia ja innostuneita kansalaisia sekä tuottaa korkeatasoista perustutkimusta, niin miten meillä ja muualla tällaista ”hyötyä” mitataan? Toiseksi, kun ”muut juoksevat kovempaa, synnyttävät uutta yllättävän nopeaan”, niin olisiko tähän osuutta niillä isoilla panostuksilla, jotka monet maat ovat tällä vuosituhannella osoittaneet nimenomaan yliopistojensa kehittämiseen (esim. Kanada, Tanska, Saksa, Ruotsi, Ranska, Kiina, Singapore)? Oman hallituksemme innovaatio kilpailukyvyn parantamiseksi, voimavarojen supistaminen, vaikuttaakin ainutlaatuiselta.

Vuoden 2009 yliopistolakiin kirjattiin periaate määrärahojen vuosittaisesta indeksikorotuksesta kustannustason nousua vastaavasti. Laman puristuksessa pykälä jätettiin merkityksettömäksi, indeksikorotus poistettiin ja yliopistojen reaalibudjetti on supistunut 185 miljoonalla eurolla. Nyt on lähivuosille luvassa vielä noin 400 miljoonan euron lisäleikkaus. Vaalien alla sekä nykyiset hallituspuolueet että oppositio linjasivat, että koulutuksesta ei enää leikata, tai että siihen jopa panostetaan lisää. Puheiden ja tekojen ristiriita nakertaa puolueiden ja koko poliittisen järjestelmän uskottavuutta, puhumattakaan luottamuksesta, jota hallitusohjelma peräänkuuluttaa.

Säästötalkoiden eräiden leikkausten logiikkaa on mahdotonta ymmärtää, koska ne kohdistuvat parhaiten menestyneisiin toimijoihin. Tekesin rahoituksen alasajo leikkaa yli 100 miljoonaa tutkimuksesta ja tuotekehityksestä jo aiemmin tehtyjen supistusten lisäksi. Leikkaukset heikentävät Suomen vahvuuksia, kuten yliopistojen ja yritysten sujuvaa yhteistyötä. Seurauksena on satojen patenttien ja uusien tuotteiden menetys joka vuosi. Uudet mahdollisuudet mm. biotaloudessa ja energiasektorilla uhkaavat jäädä hyödyntämättä. Valtionavustusta yliopistotasoiseen tutkimukseen terveydenhuollon yksiköille on höylätty vuosittain alaspäin jo vuodesta 1997, jolloin se oli euroissa 60 miljoonaa. Viime vuoden 31 miljoonaa esitetään ensi vuodelle supistettavaksi 15 miljoonaan. Näin kliinisen lääketieteen tutkimus, joka on kuulunut kansainvälisesti menestyneimpiin aloihin Suomessa, tulee väistämättä näivettymään Helsingin, Itä-Suomen, Oulun, Tampereen ja Turun yliopistoissa. Kuitenkin sote-uudistuksen onnistuminen tulisi ehdottomasti varmistaa parhaan mahdollisen tutkimusseurannan avulla. Tämän lisäksi Helsingin ja Itä-Suomen yliopistoja, joissa on farmasian alan koulutusta, suunnitellaan rangaistavaksi vielä apteekkikompensaation poistolla, mikä merkitsee yhteensä 30 miljoonaa tutkimukseen käytettyä euroa vuodessa. Jos hallitus saa tahtonsa läpi, Helsingin yliopiston YT-neuvottelut tulevat koskemaan 1 200 työntekijää, muissa määrällisesti pienempää mutta suhteellisesti yhtä merkityksellistä joukkoa.

Suomen panostus yliopistoihinsa on ollut OECD-maiden keskitasoa, mutta laskee samalla kun muissa maissa yliopistolaitosta ja tutkimuspotentiaalia määrätietoisesti kehitetään. Suomen Akatemian toimeksiannosta tehdyissä Suomen tieteen tilan ja tason kansainvälisissä asiantuntija-arvioissa voitiin 2000-luvun alkuun asti todeta ilahduttavaa kehitystä, mutta siitä asti olemme selvästi menettäneet asemiamme muihin maihin verrattuna, kuten opetus- ja kulttuuriministerikin toteaa. Olisiko tällä jotakin tekemistä sen tosiseikan kanssa, että myös talouskasvussa Suomi on EU-maiden heikoimpia? Niukkeneva rahoitus näkyy jo nyt kansainvälisten rekrytointien vaikeutumisena ja useiden huippututkijoiden katona ulkomaille. Ei suomalainen tieteentekijä niin nerokas ole, että pärjäisi kovassa kansainvälisessä kilpailussa riittämättömin resurssein.

* * *

Suomen yliopistolaitos ei tietenkään kaikilta osin toimi moitteettomasti ja parantamisen varaa on. Tutkimuksen lisäksi myös opetuksen laatu kaipaa kohentamista. Järjestelmä on hajanainen, ja monilta pieniltä yksiköiltä puuttuu yhteisöllisen oppimisen ja huippututkimuksen edellyttämä kriittinen massa. Yliopistot eivät ole oppineet käyttämään lain niille suomaa autonomiaa, joka mahdollistaa toiminnan profiloimisen menestyville koulutus- ja tutkimusaloille. Emme vieläkään ole riittävän kansainvälisiä, ja vaihtotase aivoviennin ja -tuonnin osalta on kehittymässä negatiiviseen suuntaan. Opiskeluajat ovat pitkiä, eikä työurien pidentäminen niiden alkupäästä näytä edistyvän. Yliopistotutkimuksen kaupallinen hyödyntäminen ei ole tuottanut niitä kansantaloudellisia hyötyjä, joita monet ovat odottaneet.

Tällaisten ongelmien ratkaisua voi tukea järkevillä rahoituspäätöksillä mutta ei budjettien kiristyksellä äärimmilleen. Hallitus tarjoaa leikkausten vastapainoksi 26 kärkihanketta viidellä painopistealueella, joista yksi on osaaminen ja koulutus. Yliopistoja koskee yksi kärkihanke, joka

on korkeakoulujen ja elinkeinoelämän yhteistyön vahvistaminen innovaatioiden kaupallistamiseksi. Ajatukseen sisältyy väärinkäsitys innovaatioiden olemuksesta. Yliopistot tarvitsevat rahaa tuottaakseen tietoa, yritykset tarvitsevat tietoa tuottaakseen rahaa eli innovaatioita. Jos yliopistojen ja tutkijoiden kykyyn tuottaa uutta arvokasta tietoa ei luoteta, niiden koko toiminnalta putoaa pohja pois. Yliopistot ovat autonomisia koska ne ovat sivistyksen vaalijoita myös haastavina aikoina kuten nyt. Yhteiskunnan tai elinkeinoelämän päättäjien ei pidä sekaantua niiden toimintojen sisältöihin ja tutkimuksen suuntaamiseen. Yhteinen tavoite laadun parantamiseksi voi toteutua vain ministeriön ja korkeakoululaitoksen yhteistyön, ei käskytyksen pohjalta.

Suomi on tässä ollut edistyksellisempi kuin useimmat muut maat, sillä yliopistojen autonomia sekä opetuksen ja tutkimuksen vapaus on kirjattu perustuslakiimme.

Yliopistojen toimintaa on helppoa ja nopeaa kuristaa, mutta vaikeaa ja aikaa vievää elvyttää uudelleen, vaikka rahoitustilanne odottamatta paranisikin.

Me allekirjoittajat vetoamme Suomen hallitukseen ja eduskuntaan, jotta ne eivät vaikeasta taloustilanteesta huolimatta tee suomalaisia yliopistoja pysyvästi vaurioittavia leikkauksia. Ylimitoitetut leikkaukset heikentävät vakavasti yliopistojen kykyä huolehtia osaltaan Suomen taloudellisesta ja henkisestä uudistumisesta ja hyvinvoinnista.

Marraskuun 17. päivänä 2015

Thomas Wilhelmsson, kansleri, Helsingin yliopisto
Kari Raivio, emerituskansleri, Helsingin yliopisto
Lauri Aaltonen, akatemiaprofessori, Helsingin yliopisto
Pertti Alasuutari, akatemiaprofessori, Tampereen yliopisto
Kari Alitalo, akatemiaprofessori, Helsingin yliopisto
Eva-Mari Aro, akatemiaprofessori, Turun yliopisto, Suomalaisen Tiedeakatemian esimies
Juhana Aunesluoma, Eurooppa-tutk. verkoston johtaja, Helsingin yliopisto, Visio400-työryhmän jäsen
Dennis Bamford, akatemiaprofessori, Helsingin yliopisto
Albert de la Chapelle, akateemikko, Distinguished University Professor, Ohio State University
Carl G. Gahmberg, professori, Suomen Tiedeseuran pysyvä sihteeri

Pertti Haapala, professori, huippuyksikön johtaja, Tampereen yliopisto
Ilkka Hanski, akateemikko, akatemiaprofessori, Helsingin yliopisto
Riitta Hari, akateemikko, Aalto-yliopisto
Yrjö Helariutta, akatemiaprofessori, Helsingin yliopisto
Pirjo Hiidenmaa, professori, Helsingin yliopisto, Visio-400 työryhmän jäsen
Bengt Holmström, professori, MIT, Visio400-työryhmän jäsen
Timo Honkela, professori, Helsingin yliopisto, Visio400-työryhmän jäsen
Hannu Häkkinen, akatemiaprofessori, Jyväskylän yliopisto
Olli Ikkala, akatemiaprofessori, Aalto-yliopisto
Elina Ikonen, akatemiaprofessori, Helsingin yliopisto

Johanna Ivaska, akatemiaprofessori, Turun yliopisto
Howard Jacobs, akatemiaprofessori, Biotekniikan instituutin johtaja, Helsingin yliopisto
Matti Jakobsson, professori, rehtori emeritus, Vaasan yliopisto

Sirpa Jalkanen, akateemikko, akatemiaprofessori, Turun yliopisto
Jukka Jernvall, akatemiaprofessori, Helsingin yliopisto
Kai Kaila, akatemiaprofessori, Helsingin yliopisto
Jaakko Kaprio, akatemiaprofessori, Suomen molekyylilääketieteen instituutin johtaja, Helsingin yliopisto
Samuel Kaski, akatemiaprofessori, Aalto-yliopisto
Markku Kivinen, professori, Aleksanteri-instituutin johtaja, huippuyksikön johtaja, Helsingin yliopisto
Jan Klabbers, akatemiaprofessori, Helsingin yliopisto

Mikael Knip, professori, huippuyksikön johtaja, Helsingin yliopisto
Juhani Knuuti, professori, huippuyksikön johtaja, Turun yliopisto
Teuvo Kohonen, akateemikko, Espoo
Jukka Kola, rehtori, Helsingin yliopisto
Markus Konttinen, dekaani, Taideyliopiston Kuvataideakatemia
Martti Koskenniemi, akatemiaprofessori, Helsingin yliopisto
Markku Kulmala, akatemiaprofessori, Helsingin yliopisto
Antti Kupiainen, akatemiaprofessori, Helsingin yliopisto
Liisa Laakso, dekaani, Helsingin yliopisto
Markku Laakso, akatemiaprofessori, Itä-Suomen yliopisto
Lauri Lajunen, professori, rehtori emeritus, Oulun yliopisto

Matti Lassas, akatemiaprofessori, Helsingin yliopisto
Olli Lehto, akateemikko, Helsingin yliopisto
Markku Leskelä, professori, huippuyksikön johtaja, Helsingin yliopisto
Åsa Lindberg, akademisekreterare, Svenska tekniska vetenskapsakademien i Finland
Kirsti Lonka, professori, Helsingin yliopisto, Visio400-työryhmän jäsen
Johanna Mappes, evoluutioekologian professori, huippuyksikön johtaja, Jyväskylän yliopisto
Jorma Miettinen, professor, rektor emeritus, Åbo Akademi
Juha Merilä, akatemiaprofessori, Helsingin yliopisto
Uskali Mäki, akatemiaprofessori, Helsingin yliopisto
Risto Nieminen, akateemikko, dekaani, Aalto-yliopisto

Martti Nissinen, professori, huippuyksikön johtaja, Helsingin yliopisto
Panu Nykänen, pääsihteeri, Teknillisten Tieteiden Akatemia
Jukka Pekola, akatemiaprofessori, Aalto-yliopisto
Markku Peltonen, akatemiaprofessori, Helsingin yliopisto
Asla Pitkänen, akatemiaprofessori, Itä-Suomen yliopisto
Craig Primmer, akatemiaprofessori, Turun yliopisto
Tuija Pulkkinen, akatemiaprofessori, Helsingin yliopisto
Ilkka Pöyhönen, Teknillisten Tieteiden Akatemian esimies
Olli Raitakari, akatemiaprofessori, Turun yliopisto
Kari Rissanen, akatemiaprofessori, Jyväskylän yliopisto

Katri Räikkönen, akatemiaprofessori, Helsingin yliopisto
Syksy Räsänen, yliopistotutkija, Helsingin yliopisto, Visio400-työryhmän jäsen
Risto Saarinen, professori, huippuyksikön johtaja, Helsingin yliopisto
Riitta Salmelin, akatemiaprofessori, Aalto-yliopisto
Arto Salomaa, akateemikko, Turun yliopisto
Jukka Seppälä, akatemiaprofessori, Aalto-yliopisto

Anna-Leena Siikala, akateemikko, Helsingin yliopisto
Marja-Leena Sorjonen, professori, huippuyksikön johtaja, Helsingin yliopisto
Marianne Stenius, professori, Suomen Tiedeseuran esimies
Irma Thesleff, akateemikko, Helsingin yliopisto

Petri Toiviainen, akatemiaprofessori, Jyväskylän yliopisto
Päiviö Tommila, akateemikko, Helsingin yliopisto
Kaarlo Tuori, akatemiaprofessori, Helsingin yliopisto
Paula Tuovinen, va rehtori, Taideyliopisto
Timo Vesala, akatemiaprofessori, Helsingin yliopisto
Willem De Vos, akatemiaprofessori, Helsingin yliopisto
Elina Vuola, akatemiaprofessori, Helsingin yliopisto
Ulrika Wolf-Knuts, kansler, Åbo Akademi
Seppo Ylä-Herttuala, akatemiaprofessori, Itä-Suomen yliopisto